

Scandia

TIDSKRIFT FÖR HISTORISK FORSKNING

Årgång 2020 • band 86 • häfte 1

Huvudredaktör & ansvarig utgivare

Docent Svante Norrhem

Redaktionssekreterare

Fil.dr Björn Lundberg

Webbredaktör

Fil.dr Sara Ellis Nilsson

Ekonomi- & prenumerationsansvarig

Professor Lars Edgren

Övriga redaktionsmedlemmar/styrelse

Professor Hanne Sanders, ordförande

Professor Thomas Kaiserfeld, Lunds universitet

Docent Henrik Rosengren, Lunds universitet

Bitr. professor Stefan Nyzell, Malmö universitet

Ph.d Morten Fink-Jensen, Københavns universitet

Ph.d Lene Sofie Bak, Københavns universitet

Fil.dr Kajsa Brillman, Lunds universitet

Fil.dr Ingmarie Danielsson Malmros, Malmö universitet

Fil.dr Lina Sturfelt, Lunds universitet

Docent Liesbeth Geevers, Lunds universitet

© Stiftelsen Scandia

Förlag

Universus Academic Press

Omslag

Madeleine Blose

Grafisk form

Christer Isell

Engelsk språkgranskning

Rikard Ehnsjö

Omslagsbild

Lumpsorteringsschema från Tumba pappersbruk. Tekniska museets samling

Tryck

Dardedze, Riga 2020

DOI

10.47868/scandia.v86i1.21858

Redaktionsråd

Advisory Board

SARI AUTIO-SARASMO, docent
Helsingfors universitet

MICHAEL H. GELTING, professor
University of Aberdeen

MATS HALLENBERG, docent
Stockholms universitet

ORSI HUSZ, docent
Uppsala universitet

KARIN HASSAN JANSSON, docent
Uppsala universitet

PASI IHALAINEN, professor
Jyväskylä universitet

NINA JAVETTE KOEFOED, Ph.d.
Aarhus universitet

KIMMO KATAJALA, professor
Östra Finlands universitet

KARIN KVIST GEVERTS, fil.dr
Kungliga biblioteket

PIRJO MARKKOLA, professor
Jyväskylä universitet

ANDREAS MARKLUND, fil.dr
ENIGMA, Museum for Post, Tele og
Kommunikation, København

FLEMMING MIKKELSEN, Dr.scient.pol.
Københavns universitet

JES FABRICIUS MØLLER, Ph.d.
Københavns universitet

BERTEL NYGAARD, Ph.d.
Aarhus universitet

DORTHE GERT SIMONSEN, Ph.d.
Københavns universitet

SVEIN ATLE SKÅLEVÅG, professor
Universitetet i Bergen

ERIK THOMSON, associate professor
University of Manitoba

PAUL WARDE, professor
University of Cambridge

ULF ZANDER, professor
Lunds universitet

Innehåll

Redaktören har ordet <i>Svante Norrhem</i>	5
Artiklar	
Lump: textil återvinning under det långa 1800-talet <i>Ylva Sjöstrand</i>	11
Private Wealth Accumulation in Eighteenth Century Scania <i>Anders Perlinge</i>	35
Bortom realismen? <i>Bruno Hamnell</i>	55
Scandia utblick	
Historiska perspektiv på 1970-talet <i>Karl Haikola</i>	81
Temarecension:	
Svenska kyrkan och samerna – en mörk historia <i>De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna. Samerna och svenska kyrkan. Underlag för kyrkligt försöningsarbete Recenserade av Jonny Hjelm</i>	99
Recensioner	
Monografier	
De samhällsbesvärliga. Förhandlingar om psykopati och kverulans i 1930-talets och 40-talens Sverige <i>Annika Berg. Recenserad av Roddy Nilsson</i>	109
Mannen som ordnade naturen. En biografi över Carl von Linné <i>Gunnar Broberg. Recenserad av Ann-Mari Jönsson</i>	111
Den bråkiga staden. Ungdomsupplopp och ungdomspolitik i efterkrigstidens Stockholm <i>Martin Ericsson & Andrés Brink Pinto. Recenserad av Katrin Uba</i>	113
Communicating Europe: Technologies, Information, Events <i>Andreas Fickers & Pascal Griset. Recenserad av Andreas Marklund</i>	115
Spår av ett liv. En berättelse om sockenbarnet August Theodor och hans samtid <i>Anna Götlind & Rolf Lind. Recenserad av Johanna Sköld</i>	117
Den røde underverden. Hemmelig kommunistisk virksomhed i Skandinavien mellem to verdenskrige <i>Morten Møller, Niels Erik Rosenfeldt & Jesper Jørgensen. Recenserad av Charlie Krautwald</i>	119
Mercenary Swedes. French Subsidies to Sweden 1631–1796 <i>Svante Norrhem. Recenserad av Patrik Winton</i>	121

Women's Work and Politics in WWI America: The Munsingwear Family of Minneapolis <i>Lars Olsson. Recenserad av Lara Vapnek</i>	123
Himlens dotter. Historien om Kinas mäktigaste kvinna <i>Bengt Pettersson. Recenserad av Hans Hägerdal</i>	126
Skallmätaren. Gustaf Retzius – hyllad och hatad <i>Nils Uddenberg. Recenserad av Martin Ericsson</i>	127
Svälten. Hungeråren som formade Sverige <i>Magnus Västerbro. Recenserad av Erik Bodensten</i>	129
Avhandlingar	
När man skär i nuet faller framtiden ut. Den globala krisens bildvärld i Sverige under 1970-talet <i>Gustaf Johansson. Recenserad av Kristoffer Ekberg</i>	132
Naturliga medborgare. Friluftsliv och medborgarfostran i scoutrörelsen och Unga Örnar 1925–1960 <i>Björn Lundberg. Recenserad av Jens Ljunggren</i>	134
Alla mäns prästadöme. Homosocialitet, maskulinitet och religion hos Kyrkobroöderna, Svenska kyrkans lekmannaförbund 1918–1978 <i>Martin Nykvist. Recenserad av Cecilia Wejryd</i>	136
Antologier	
Kunskap i rörelse. Kungl. Vetenskapsakademien och skapandet av det moderna samhället <i>Johan Kärfelt, Karl Grandin & Solveig Jülich (red.). Recenserad av Isak Hammar</i>	138
Mindre uppmärksammade historiska jubileer Tecknad av Fredrik Tersmeden	141

Redaktören har ordet

Svante Norrhem

Med början 2018 noterade jag att åtskilligt plötsligt påstods vara historiskt. Inte minst gällde detta utfallet av det svenska riksdagsvalet, de komplicerade förhandlingarna mellan riksdagspartierna som följde och slutligen det avtal som numera kallas januariavtalet. Under 2019 fortsatte media att rapportera om händelser som allt som oftast betecknades som historiska. Valet av Nyamko Sabuni var, enligt henne själv, historiskt. Att irländarna röstade ja till abort var också historiskt, liksom att det nu finns fler syrier i Sverige än finländare. Historiskt var det att så få trodde på högre bopriser i Sverige, och att LO-ordföranden talade inför en Vänsterpartikongress. Exempelen kan mångfaldigas.

Ett annat gångbart uttryck är att något ”är historia nu”. Googlar man på det finner man fler än 17 000 träffar. Särskilt inom idrottsvärlden är uttrycket använt, och speciellt när någon drabbats av en motgång: ”Men det är historia nu”, konstaterar då en lagkapten eller en individuell idrottare. Vi kan glömma och gå vidare.

De två uttrycken förmedlar efter vad jag kan förstå ytterligheter: i det första fallet betyder historiskt något ovanligt eller något som händer för första gången. I det andra fallet betyder historia att det är något som nu saknar betydelse. En förlust, ett olyckligt uttalande, en kriminell handling, ett dåligt beslut som anges vara historia är något som ska glömmas. Låt oss inte tänka på det mer för ”det är historia nu”.

En historiker vill inte glömma. Hela vårt uppdrag är att minnas – att bidra till ett kollektivt minne och att hålla minnen vid liv. Vi lämnar inte det förflutna bakom oss och går vidare. Det betyder inte att allt vi vill minnas är speciellt eller spektakulärt. I själva verket är mycket av det vi håller i minnet delar av det vardagliga. Två av de artiklar vi presenterar i detta nummer av *Scandia* är enligt min mening goda exempel på det. Konsumtion och miljö är högst aktuella frågor i våra dagar och något som i hög grad är del av människors dagliga liv. Hur ska vi hushålla med naturresurser och hur kan vi konsumera på ett sätt som är hållbart i längden? En fråga som återkommer i nutida nyhetsinslag är västvärldens konsumtion av kläder: för många är det en självklarhet att ett klädesplagg tvättas efter endast en användning och i ett radioinslag nyligen hävdades att en T-shirt används bara 30 gånger innan den slängs. Konsumtionen av kläder har ökat kraftigt i Sverige de senaste 30 åren och med det också det textila avfallet. I sin artikel

om lump och återvinning av textil under det långa 1800-talet knyter Ylva Sjöstrand an till detta högaktuella spörsmål. I artikeln syftar hon till att beskriva hur lump i en äldre tid hanterades och värderades som en resurs. Lump var inte bara en oersättlig insatsvara för pappersindustrin fram till 1860-talet, utan Sjöstrand visar också hur betydande dess ekonomiska värde var för textilindustrin.

Enligt statistik från SCB 2018 uppgick hushållens lån i Sverige till 3 855 miljarder kronor. Utslaget på hela befolkningen blev detta 380 000 kronor per svensk. Bostadspriser och låneräntor är vanliga samtalsämnen inte bara vid familjers köksbord utan också i mer festliga sammanhang. Vilka lånemöjligheter fanns för vanliga medborgare i en äldre tid? Den frågan är temat för Anders Perlinges studie av kreditrelationer. Han har studerat ekonomisk tillväxt bland bönder i Oppmanna socken i nordvästra Skåne under 1700-talet. Bönder som var kända för att inneha ett överskott av kapital fungerade som långgivare i lokalsamhället långt innan ett bankväsende hade etablerats på landsbygden.

Till en mer inomvetenskaplig vardag hör frågor om teorianvändning i historieämnet, ett tema som Bruno Hamnell har gett sig i kast med. Är det en gammal fördom att ”de svenska historikerna är mindre intresserade av historien än av metoder och teorier”? Stämmer det att teoretiska diskussioner prioriteras på bekostnad av metodiska överväganden? Eller är det snarare så att ”det genuint teoretiska intresset” bland svenska historiker är ”relativt begränsat”? Kanske till den grad att det är motiverat att tala om en traditionell teorilöshet inom ämnet? Detta frågebatteri inleder Hamnells bidrag baserat på en läsning av *Historisk tidskrift* och *Scandia* mellan 1965 och 2009. Hamnell pläderar för att historiker bör överge kunskapsrealism för en pragmatisk kunskapssyn och på så sätt sluta att försöka vara det förflutnas spegel. I stället menar han att historieskrivning borde ses som en fråga om att göra inlagor i ett ständigt pågående samtal om hur vi bör förstå och förhålla oss till det förflutna.

Är 1970-talet historia nu? Bör en historiker studera en så näraliggande kronologisk period som 1970-talet? Under rubriken ”Scandia utblick” svarar Karl Haikola jakande på denna fråga och presenterar en överblick över främst svensk, tysk, brittisk och amerikansk forskning om 1970-talet. Forskare erbjuds på detta sätt möjlighet att dels få en överblick över internationell forskning, dels gå i dialog med den.

Ett gemensamt drag mellan våra författare är att de dykt ner i det förflutna och skapat historia. Det de presenterar är historia nu och just därför något som tillhör framtiden – inte något vi ska lämna bakom oss. Inte heller är det något som främst mäts som först eller störst.

Förutom artiklarna bjuder vi som vanligt på ett antal recensioner av såväl doktorsavhandlingar som monografier och antologier. Numrets temarecension behandlar två verk som tar upp relationen mellan Svenska kyrkan och samerna och berör därför viktiga frågor som rör hur vi i vår tid ska förhålla oss till beslut och ageranden som skett i det förflutna. Detta är ännu ett exempel på att historien inte är något vi lättvindigt lämnar bakom oss.

Just som det är dags att sätta punkt och skicka iväg detta nummers manus till tryck nås vi av budskapet att Erling Sandmo hastigt gått bort. Erling, som var professor vid Oslo universitet, var medlem av *Scandias* redaktionsråd och har väsentligen bidragit till att *Scandia* kan hålla en hög vetenskaplig nivå. Han ingick i samarbeten långt utanför Norges gränser och kommer att saknas inte bara som den skicklige och begåvade forskare han var, utan också för sin positiva personlighet som skaffade honom vänner på många håll i forskarvärlden.

Svante Norrhem

Medverkande i detta nummer

YLVA SJÖSTRAND (f. 1975) har en forskarexamen från Ekonomisk-historiska institutionen vid Stockholms universitet. 2015 fick hon Cliopriset för avhandlingen *Stadens sopor. Tillvaratagande, förbränning och tippning i Stockholm 1900–1975*. Hon har varit verksam som forskare och lärare vid Historiska institutionen, Stockholms universitet. Artikeln i detta nummer är en del av forskningsprojektet *Savings in the Wardrobe: Changes in the Value and Life Cycle of Clothes 1790–1914*, som hon bedriver tillsammans med ekonomhistorikerna Kristina Lilja och Pernilla Jonsson. Ylva Sjöstrand arbetar nu som gymnasielärare. Adress: Idungatan 2, 113 45 Stockholm; e-post: ylvassjostrand@gmail.com.

ANDERS PERLINGE (b. 1962), Ph.D. on the thesis in Swedish *Parish Bankers: Credit Relations and Early Local Banking. Vånga Parish in Scania, 1840–1900* (2005), associate professor of ethnology, Stockholm University, affiliated researcher, EHFF Institute for Economic and Business History Research, Stockholm School of Economics. Among his publications are *Return to Österlen: An Early Microhistory: Selected Texts in Agrarian and Social History* by Börje Hanssen (2010), *The Bubble that Burst: The Residential Housing Boom of Stockholm, 1896–1908* (2012). His most recent article is "International Mercantile Networks and Financial Intermediation in Nineteenth Century Scania (Sweden). Foreign private capital imports and informal credit market imbalances", *Business History*, doi: 10.1080/00076791.2019.1679768 (2019). Address: EHFF Institute for Economic and Business History Research, Stockholm School of Economics, Box 6501, SE-113 83 Stockholm; e-mail: Anders.Perlinge@hhs.se.

BRUNO HAMNELL (f. 1986) är doktorand i idé- och lärdoms historia vid Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet. Hans avhandling behandlar John Deweys och Robin George Collingwoods politiska och filosofiska tänkande utifrån deras gemensamma bakgrund i liberalismen och idealismen. Tidigare publikationer: recension av Dominick LaCapras *Understanding Others. Peoples, Animals, Pasts för Lychnos. Årsbok för idé- och lärdoms historia*, vol. 2019 (2020); "Humanistisk praxis och kritiken av den teoretiska filosofins kunskapssyn", i P. Luthersson & M. Hessérus (red.) *Kunskap och information. 15 försök* (2019). Adress: Lunds universitet, Institutionen för kulturvetenskaper, Box 192, 221 00 Lund; e-post: bruno.hamnell@kultur.lu.se.

KARL HAIKOLA (f. 1981) är doktorand i historia vid Lunds universitet. Hans avhandlingsprojekt undersöker framtidsforskningens framväxt, institutionalisering och publika inflytande i Sverige under 1970- och 1980-talen, med fokus på det statliga Sekretariatet för framtidsstudier. Han har också publicerat artikeln "Objects, Interpretants, and Public Knowledge: The Media Reception of a Swedish Future Study" i antologin *Forms of Knowledge. Developing the History of Knowledge* (2020). Adress: Historiska institutionen, Helgonavägen 3, Box 192, 221 00 Lund; e-post: karl.haikola@hist.lu.se.

Recensenter

ERIK BODENSTEN, fil.dr i historia, Lunds universitet

KRISTOFFER EKBERG, fil.dr i historia, Chalmers tekniska högskola

MARTIN ERICSSON, docent i historia, Lunds universitet

ISAK HAMMAR, fil.dr i historia, Stockholms universitet

JONNY HJELM, professor i historia, Umeå universitet

HANS HÄGERDAL, professor i historia, Linnéuniversitetet

ANN-MARI JÖNSSON, adj. professor emirita i latin, Uppsala universitet

CHARLIE KRAUTWALD, doktorand i historia, Universitetet i Agder

JENS LJUNGGREN, professor i historia, Stockholms universitet

ANDREAS MARKLUND, fil.dr i historia, Enigma, Köpenhamn

RODDY NILSSON, professor i historia, Göteborgs universitet

JOHANNA SKÖLD, professor vid Tema Barn, Linköpings universitet

KATRIN UBA, docent i statsvetenskap, Uppsala universitet

LARA VAPNEK, professor of history, St. John's University

CECILIA WEJRYD, professor i kyrkohistoria, Uppsala universitet

PATRIK WINTON, docent i historia, Uppsala universitet

Corrigendum:

Unfortunately one reference was missing in the article *The Search for an Artist's Identity* (Ludwig Qvarnström) in 2019:85:1. The last endnote (no. 92) should be supplemented by the following: "My concluding remarks on the potential in analysing Isaac Grünewald's portraits and self-portraits is inspired by Carina Rech theoretical discussion and analysis in her forthcoming dissertation *Self, other and space. Nordic women painters' self-fashioning in the late nineteenth century.*"